

MANUÁL VÝUKY O EU NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

T A
Č R

Tento projekt je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost.

MANUÁL VÝUKY O EU NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

Úvod

Cílem tohoto manuálu vytvořeného v rámci projektu TAČR „Průvodce aktuálním děním v EU pro střední školy“ (TL03000034) je poskytnout vyučujícím středních škol (především předmětu ZSV, ale též zeměpisu, dějepisu či společensko-vědních seminářů) přehledný návod, jak pracovat ve výuce s výstupy projektu, tedy s pracovními listy, metodikami, videi, elektronickými testy a webovou stránkou. Současně má však tento manuál i širší ambice – cílem je tak mimo jiné dát vyučujícím některé typy týkající se výuky o Evropské unii, včetně doporučení inspirativních výukových materiálů.

1. Proč učit témata týkající se aktuálního dění v EU?

K výuce učiva o EU můžeme přistoupit tradičně, z hlediska historického a institucionálního, kde žákům zprostředkujeme hlavně základní informace, nebo z hlediska analýzy aktuálních jevů, kde žáci získávají informace jiným způsobem. Převážně historický přístup nepovažujeme za dostatečný a pro žáky zajímavý, ačkoli i v něm je poměrně snadné poukázat na některá pozitiva EU – dlouhotrvající mír mezi členy EU¹, společné hodnotové a demokratické ukotvení, spolupráci, vzájemnou solidaritu apod. Při využití tohoto přístupu už ale často nezbyvá čas na analýzu současného dění v EU, které se přímo týká i životů žáků. A právě to je jedním z důvodů preference výuky skrze aktuální témata: dění v EU týkající se života žáků působí motivačně, přístup využívá přirozenou snahu žáků porozumět dění ve světě i v ČR, která je plnohodnotným členem EU. V rámci tohoto přístupu žáci informace nejen získávají, ale hned je i používají (interpretace dat, vztahů, procesů, identifikace odpovědnosti institucí a rolí v EU, reflektování hodnot a cílů EU, apod.)

Ve smyslu hesla „ne škola o světě, ale svět ve škole“ jsme se snažili vytvořit výukové materiály, které se nedívají příliš do historie, ale do současnosti a také budoucnosti, o které se rozhoduje právě teď, a my na tomto rozhodování máme spoluúčast. Tento přístup má oproti historickému výhody:

- » Je zajímavější, protože se událostí přímo nebo nepřímo účastníme (v EU vzniká významná část legislativy, která je nadřazena legislativě ČR; Česko je mimořádně otevřenou a na obchod orientovanou ekonomikou, pro kterou je klíčový jednotný trh, kde pravidla určuje EU). Aktuální témata jsou důležitá, protože se v nich řeší naše společná budoucnost (při volbách do Evropského parlamentu vykonáváme přímé volební právo).
- » Aktuálnost témat zajišťuje, že jsme informacemi o nich obklopeni doslova na každém kroku, což posiluje použití dalších zdrojů i význam témat v očích žáků (naše okolí se mění na základě projektů financovaných ze zdrojů EU). Prostřednictvím hledání řešení aktuálních problémů se nakonec dotýkáme a snažíme porozumět principům fungování EU (na což se zaměřuje první přístup, tedy nepřicházíme o informace týkající se historie EU, jejích institucí a principů jejího fungování).
- » Aktuální témata nejsou jenom učivem o EU, dozvídáme se z nich i o institucích v ČR, o principech volebních systémů, o fungování ekonomických principů a jejich přístupech, o procesech globalizace, o krizích ve světě apod. Při využití pracovních listů je tak reálnou možností přesunout časovou dotaci dotčených témat ve prospěch učiva o EU (a neučit učivo dvakrát – např. při výuce o mezinárodních organizacích, bezpečnosti, exekutivě, legislativě, tržních principech, migraci atd.).

¹ Když říkáme, že ESUO učinilo válku mezi členskými státy nemožnou, považujeme to možná za nepodstatný detail, neboť jsme generace bez války a tento aspekt nevnímáme již tak intenzivně. Rokem 2022 však tento výklad dostává jiné obrysy, už nejsme generace bez války.

- » Metoda řešení problémových úkolů na rozdíl od převážně informačního historického přístupu pomáhá žáky aktivizovat. Hledání řešení našich aktuálních problémů napomáhá u žáků rozvíjet pozitivní postoje, což je jedním z hlavních cílů výchovy a vzdělávání.
- » Díky porozumění obsahu problému se žáci mohou lépe orientovat v aktuální politické a mediální debatě a tím se snadněji zapojit do občanského života (porozumí událostem, o kterých se vede debata).

Jelikož by ovšem některá témata byla bez reálií pro žáky (i učitele) nesrozumitelná, snažíme se v pracovních (i metodických) listech o určitou synergii se znalostmi reálií a předchozího vývoje.

2. „Hlavně se neučit jenom dějiny a instituce EU“ aneb co vplynulo z rozhovorů s učiteli a žáky?

Členové projektového týmu ještě před zahájením tvorby nových výukových materiálů vedli polostrukturované rozhovory s vyučujícími základů společenských věd (13 gymnázií – osmiletých i čtyřletých, 7 středních odborných škol a akademií) a rovněž s pracovníky dvou krajských Eurocenter.

Učitelé na gymnáziích v rozhovorech většinou uváděli, že tématům EU reálně věnují 4 až 5 výukových hodin (zcela výjimečně více, 8 až 16 hodin), rozšíření učiva realizují často během společenskovědních maturitních seminářů (pokud existují), jelikož EU často bývá jednou z maturitních otázek (většinou hlavně historie a instituce EU). Aktuální témata dění v EU součástí výuky často nebývají, pokud ano, pak okrajově v rámci jedné vyučovací hodiny či jako aktivita určená pro práci studentů (referáty, prezentace, novinky). Obdobná situace vplynula i z rozhovorů s učiteli středních odborných škol, kde je ovšem hodinová dotace a prostor pro výuku společenskovědních témat omezenější, patrný je též širší rozptyl v prostoru, který učitelé tématům EU věnují (od minima 1–2 hodin – až 8 hodin).

Mezipředmětová spolupráce při výuce témat EU mezi učiteli často neprobíhá (spíše výjimečně), přestože se dané téma vyučuje i v dějepisu (součást novodobých dějin) a zeměpisu.

Učitelé středních škol se většinou shodují na tom, že tradiční témata (historie EU a instituce EU) studenty spíše nebaví. Daleko více je baví témata, u kterých si mohou udělat nějaký vlastní názor, což je obohacující i pro samotné učitele.

I učebnice nabízejí převážně klasická témata (historie, instituce), proto je učitelé příliš nevyužívají (nejvíce od vydavatelství Didaktis: Odmaturuj ze společenských věd, z dalších např.: Evropa v kostce, EU ve 12 lekcích, materiály SCIO atd.). Učitelé se shodují, že v nich aktuální témata (o EU) chybí, velkou nevýhodou učebnic je také jejich nevyhovující formát pro interaktivní vyučování. Učitelé si z tohoto důvodu pracně připravují vlastní pracovní listy a prezentace, čerpají z oficiálních stránek EU a z médií. Existuje tak jasná poptávka po nových výukových materiálech.

Většina učitelů se shodla na tématech aktuálního dění, u kterých by přivítali nové pracovní listy či videa. Patří mezi ně témata jako životní prostředí, role ČR v EU, vnější vztahy EU, problematika společné evropské měny, apod. Ze skupinových rozhovorů s žáky vplynuly podobné závěry – výuka o EU je nebaví – považují učení se o historii EU za zbytečné, o institucích EU za nudné a raději by se věnovali aktuálním tématům. Zájem je v jejich případě především o euro, evropské dotace, vztahy EU a dalších zemí, euroskepticismus, atd.

3. Jak pracovat s výstupy projektu?

Pro učitele jsme připravili:

- » pracovní listy
- » metodiky k pracovním listům
- » online testy
- » krátká videa vhodná k výuce jednotlivých témat
- » web shromažďující a prezentující výstupy projektu, doplňující materiály a tipy

3.1 Proč a jak pracovat s pracovními listy?

Kvůli snaze o omezení klasického informování o EU jsme se vydali cestou tvorby pracovních listů, které umožňují přinášet žákům rozmanité formy práce – analytické, aplikační a syntézní operace – které napomáhají rozvíjet kognitivní i afektivní schopnosti žáků. Snaha o řešení skutečných problémů vyžaduje diskusi i kompromisy, což je příležitostí pro mobilizaci a seberealizaci žáků přímo ve výuce – ovšem s daty a informacemi, které mají před sebou dostupné, nebo jsou na ně odkazování.

Ve smyslu hesel „ve škole pracují žáci a učitelé jim k tomu napomáhají“, nebo „nic, co dokáže udělat žák, by za něj neměl dělat učitel“, či ve smyslu hesla „edukace není jen přípravou na život, edukace je součástí života“ – předkládáme v pracovních listech úkoly, které je možné využívat k tomu, aby se žáci zdokonalovali v samostatnosti, práci ve dvojici či skupinách, ale i ve zdokonalování své prezentace před celým kolektivem.

Zvolená forma výuky prostřednictvím pracovních listů umožňuje aktivizaci výuky – umožňuje práci s textem, diagramy, mapami, úryvky, obrázky či karikaturami. Ty jsou vhodné pro rozvoj diskuze a rozšiřování kompetencí žáků, ale zároveň umožňují jejich samostatnou práci, ve které mohou získat nové informace, které doplňují a částečně i nahrazují výklad učitele. K vypracování mnohých úkolů v pracovních listech je vyžadována práce s internetem – ovšem nejen v podobě intuitivního vyhledávání informací, ale i v podobě nasměrování k primárním zdrojům, aby se žáci učili využívat důvěryhodná data (to je důležité, jelikož se stále častěji potkáváme s dezinformačními weby, které nejen o dění v EU neinformují pravdivě).

* * *

Pracovní listy jsou vždy rozděleny na ucelené tematické sekce (většinou A, B a C), aby se učitelé i žáci mohli lépe v listu orientovat. Učitel může s žáky pracovat s celým listem, nebo si vybrat ty části (celé sekce či úkoly), které považuje za stěžejní.

Pracovní listy obsahují úkoly i výukové texty, které často obsahují informace potřebné ke splnění úkolů. S výkladovým textem mohou žáci pracovat například pomocí metody efektivního čtení I.N.S.E.R.T.: jednotlivé části textu si žáci označí znaménky dle toho, jestli jsou pro ně nové (+), známé (✓), nejasné (?) či rozporuplné s tím, co už ví (-). Metoda pomáhá žákům k zpřehlednění a orientaci v textu a k jeho efektivnějšímu porozumění.²

Úkoly v pracovních listech mají rozmanitý charakter, aby mohly být využity jako podklad k individuální práci, práci ve dvojicích i skupinové aktivitě. Doporučujeme střídat tyto tři formy a následně o podkladech rozvíjet moderovanou třídní diskusi. Aby mohla být práce ve třídě rozmanitá, pracovní listy obsahují různé druhy úkolů: práce s textem, grafem, diagramem či obrázky (doplňování, vyhledávání, zaměňování slov, spojování definic s termíny, uspořádání nebo ověřování obsahu, analýza, apod.), úkoly vhodné pro diskusi a formování názorů (práce s karikaturou a výroky osobností, vytváření, vyhledávání a prezentace argumentů, hodnocení negativ a pozitiv, sdílení zkušeností, apod.), aplikační, kreativní a motivační úkoly (řešení problémů, vytváření návrhů, eseje, apod.).

Velkou výhodou pracovních listů je ovšem umožnění samostatné práce žáků doma, ve vyučovací hodině tak již mohou být připraveni pro náročnější úkoly, čímž učitel může šetřit čas.

² Více o metodě viz např. Metodický portál RVP.CZ. Dostupné online: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/A/Aktivizuj%C3%ADc%C3%AD_v%C3%BDukov%C3%A9_metody/I.N.S.E.R.T

3.2 Jak pracovat s metodickými listy?

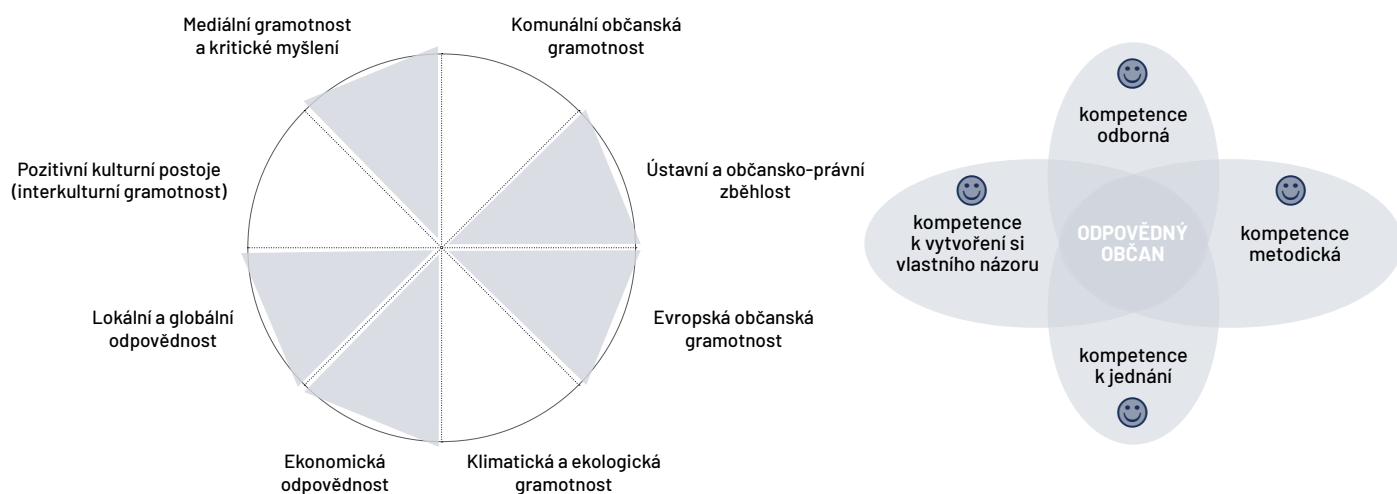
V první části metodických listů vždy najdeme orientační tabulku, díky které se rychle dozvíme, které výkonové a obsahové standardy napomáhá pracovní (a metodický) list u žáků rozvíjet. Pracovní (a na ně navazující metodické) listy naplňují u gymnazistů standardy (viz aktuální RVP G) hlavně ze vzdělávací oblasti *Člověk a společnost (Občanský a společenskovědní základ a Dějepis, Geografie)*, dále naplňují cíle a obsah průřezových témat – vždy tomu tak je u průřezového tématu *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, naše materiály také pomáhají naplňovat požadavky PT *Environmentální výchova, Multikulturní výchova a Mediální výchova*. Z RVP SOV analogicky naplňují požadavky vzdělávacích oblastí *Společenskovědní vzdělávání/Občanský vzdělávací základ* a průřezových témat *Občan v demokratické společnosti, Člověk a životní prostředí*.

K rychlému zorientování se v prezentovaném učivu napomáhají klíčová slova, stručně charakterizované cíle pracovních listů, navrhovaný způsob a organizační formy práce a časová dotace. V další části metodických listů najdeme orientační schémata rozvíjených občanských kompetencí.

Jak pracovat s diagramy klíčových a oborových kompetencí?

V metodických listech najdeme vždy vlevo označené ty součásti klíčové sociální a občanské kompetence, které pracovní list rozvíjí, vpravo zase schéma adaptovaného rakouského modelu oborové kompetence odpovědného občana. Grafická úprava umožňuje učitelům rychlou orientaci v kompetenčních částech viz následující příklad z pracovního listu týkajícího se eura:

Obrázek č. 1: Příklad diagramu zachycujícího rozvíjení klíčové občanské a oborové kompetence

Zdroj: Diagram občanské klíčové kompetence zpracován na základě: LESŇÁK, Slavomír a kol. Rozvíjení personální, sociální a občanské kompetence učitelů, studentů a žáků. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 46.

Diagram oborové kompetence převzat z: ŠTĚRBA, Radim, Marta GOŇCOVÁ, Michal ŠKERLE, Kateřina SEMOTAMOVÁ, Ondřej KADLEC a Alena RESL: *Kompetence pro odpovědné občanství. Příspěvek do diskuze o revizi rámcových vzdělávacích programů*. Praha: Nakladatelství Jalna, 2018, s. 7. Diagram autoři převzali od rakouských autorů: KRAMMER, Reinhard a kol. *Kompetenzorientierte Politische Bildung*. Innsbruck, Bozen, Wien: Studien-Ver, 2008, s. 6.

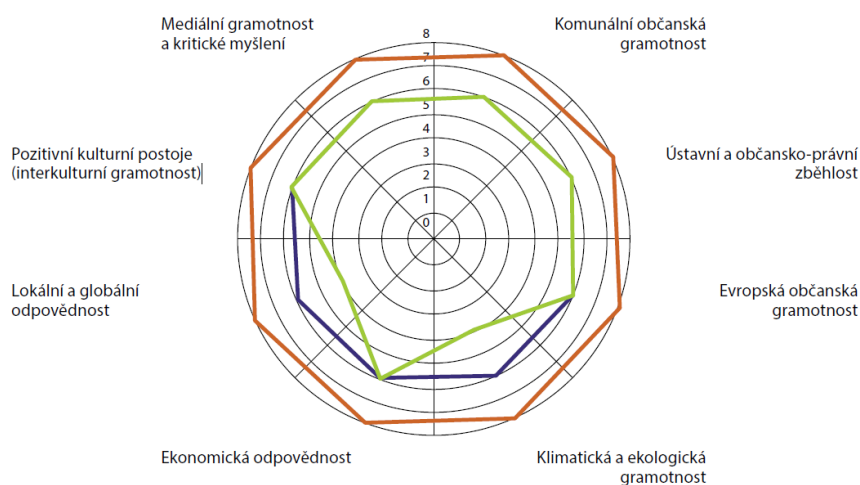
Levý diagram je zobrazením částí občanské klíčové kompetence žáka: na příkladu vidíme, jaké kompetence lekce ČR a společná evropská měna (příklad pro ilustraci) u žáka rozvíjí. Co se skrývá pod názvy jednotlivých částí? Jejich obsahem je následující balík vědomostí a kognitivních operací a postojů (nejedná se o vyčerpávající přehled, pouze o částečnou ilustraci):

Tabulka č. 1: Části občanské klíčové kompetence (vědomosti, kognitivní operace, postoje žáků)

Část občanské kompetence	Vědomosti a porozumění	Analýza a aplikace	Hodnocení a názor	Aktivní postoj a tvořivost
Mediální gramotnost a kritické myšlení	Fake news, hoax, propaganda, manipulace, hate speech, bulvár, konspirační teorie, sociální sítě; rozumí rizikům alternativních médií	Ověřuje a srovnává informace z médií a sociálních sítí; rozlišuje fakta, osobní sdělení a názory	Kriticky upozorňuje na falešnost, nesprávnost konkrétních informací a manipulaci; podloží svůj názor hodnověrnými zdroji	Sleduje a podporuje nové přístupy kritického myšlení; rozšiřuje své zkušenosti s digitálními technologiemi; sdílí své zkušenosti
Komunální občanská gramotnost	Rozumí fungování obce a kraje, jejich institucí, kompetencím v komunální politice	Rozlišuje rozdělení kompetencí (moci) v obci; sleduje dění v obci a kraji; ví, kde a co v obci a kraji zařadit	S podklady hodnotí dění a změny v obci/kraji; obhájí svou volbu v komunálních volbách	Prosazuje veřejný zájem v obci a v kraji, účastní se občanské iniciativy; podává návrhy na pozitivní změny
Domácí ústavní a občansko-právní zběhlost	Orientuje se v Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod; rozumí rozdělení moci v ČR	Rozlišuje kompetence výkonné, legislativní a soudní moci; samostatně vyhledá a používá legislativní zdroje	Kvalifikovaně vysvětlí, proč nevolit extremismus; obhájí svou volbu v parlamentních a prezidentských volbách v ČR, kriticky posoudí zkoumanou legislativu	Participuje na občanské iniciativě, reflektuje navržené a realizované změny legislativy
Evropská občanská gramotnost	Rozumí struktuře a fungování EU; role ČR v EU	Rozlišuje a na příkladu prezentuje, co může v životě Evropana ovlivnit EU	Obhájí svou volbu ve volbách do EP a názory na EU (s ohledem na udržení míru a prosperity), oceňuje význam EU	Vyvrací dezinformace o EU, podílí se na občanských iniciativách EU
Lokální a globální odpovědnost	Má přehled o lokálním i globálním dění a institucích (OSN, UNICEF, Rada Evropy, NATO), má přehled o politické, ekonomické a bezpečnostní situaci, o nových trendech	Srovnává míru efektivity přímé a nepřímé pomoci; rozezná typy neziskových organizací v ČR; sleduje a aktualizuje své informace a znalosti o dění ve škole, komunitě, obci, státě	Jedná dle zásady „mysli globálně, jednej lokálně“ v běžných situacích ve škole i mimo ni; předvídá důsledky a dosahy svého jednání	Obhájí lokální i globální odpovědnost a solidaritu; ovlivňuje přetavení odpovědnosti do školních akcí a každodenního života
Klimatická a ekologická odpovědnost	Klimatický systém, ekosystém, emise, klimatická změna, skleníkové plyny, ekosystém; má poznatky, kde končí jeho osobní odpad	Identifikuje svou ekostopu; srovnává návrhy řešení a důsledky ekologických zátěží	Reflektuje a zdůvodňuje rozvoj, který je udržitelný a v souladu se stejnou kvalitou života budoucích generací	Prosazuje nulové emise v soukromém životě, ve škole a obci; motivuje a podporuje opatrnost a zdrženlivost při nákupu nové techniky a tovarů
Ekonomická odpovědnost	Rozumí základním ekonomickým pojmům a procesům (tržní mechanismus apod.); rozumí principům podnikání	Spočítá náklady úvěru; porovnává výhodnost finančních produktů; chrání se před dluhovou pastí a před exekucí; rozezná formy podnikání	Sestaví finanční plán a reviduje ho; zhodnotí výhody a nevýhody podnikání a zaměstnání	Získává a sbírá ověřené reference (zdroje informací a odborníci) na řešení potíží a realizaci finančního plánu
Pozitivní kulturní postoje	Povědomí o domácím kulturním dědictví; rozumí významu kulturní plurality a diversity	Vnímá pozitivní i negativní kulturní postoje a postoje proti pluralitě a diverzitě v médiích, na sociálních sítích, ve škole, ve společnosti	Interpretuje a oceňuje význam a hodnotu domácího i jiného kulturního dědictví; fundovaně odmítá nesnášenlivost	Vystupuje na obranu proti utlačování či zesměšňování jiných kultur, menšin z řad etnik, národů, ras, náboženství, pohlaví, sexuální orientace

S jednotlivými částmi občanské kompetence je možné pracovat během celého roku např. prostřednictvím škálování – kdy žák pomocí reflexe samostatně určí svou úroveň v dosažení konkrétní části, např. od 1 do 8.

Obrázek č. 2: Příklad škálování občanské kompetence jako nástroj sebereflexe žáka

Zdroj: LESŇÁK, Slavomír a kol., 2020, s. 56.

Oborová občanská kompetence

Diagram oborové občanské kompetence³ vychází z rakouského oborově kompetenčního modelu. Podstatou tohoto modelu je přímá vazba na daný vzdělávací obor, jeho obsah. Tato vazba, oproti přístupu založenému na nad-oborových klíčových kompetencích, pak umožňuje realizovat kompetenční přístup přímo ve vztahu k oborovému obsahu, jeho očekávaným výstupům. Části této oborové kompetence odpovídají odpovědnému občanství, které můžeme chápat jako cíl občanského vzdělávání.⁴ Model je složen ze čtyř navzájem souvisejících kompetencí:

» kompetence odborná

Skládá se ze znalostí a dovedností, které jsou nezbytné pro rozvoj politické gramotnosti a hodnotového rámce. U politické gramotnosti se jedná např. o porozumění právům a povinnostem občana EU a fungování evropských institucí. Dále můžeme také hovořit o znalosti v tématech historie evropské integrace a evropského kulturního dědictví sloužící k rozvoji základů evropské identity. Toto je již spojeno také s demokratickými hodnotami (např. lidských práv, sociální soudržnosti, tolerance odlišnosti).

V rámci této kompetence bývají naplňovány první tři hladiny Bloomovy kognitivní taxonomie⁵ (úrovně „zapamatovat“, „rozumět“ a „aplikovat“).

» kompetence metodická

Tato kompetence je souhrnem znalostí, dovedností, které jedinci umožní pracovat s informacemi, analyzovat je a interpretovat je. Jedná se zejména o analýzu a komparaci textových materiálů, obrazových materiálů, statistik, grafů a ostatních prvků použitých v metodických listech.

³ ŠTĚRBA, Radim, a kol., 2018, s. 7.

⁴ K tomu např. *Doporučení Rady EU o klíčových kompetencích pro celoživotní učení* [online]. Dostupné: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)). Z tohoto dokumentu vychází rovněž současná *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+* [online]. Dostupné: https://www.msmt.cz/file/54104_1_1/download/.

K jednotlivým aspektům odpovědného občanství např. *Citizenship Education at School in Europe*, [online]. Eurydice (2005), česky *Výchova k občanství na školách v Evropě*. Dostupné: <https://op.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/704958d3-5bdc-4ad4-be6f-11dff3731df/language-cs/format-PDF/source-177997477>, rovněž MULLER, Ragnar: *Aufgaben und Ziele politischer Bildung* [online]. Dostupné: https://www.online-dissertation.de/politische_bildung/aufgaben_ziele.htm.

⁵ Více viz např. HUDECOVÁ, Dagmar. Revize Bloomovy taxonomie edukačních cílů. *Pedagogika*. 2004, 54(3), s. 274–283.

V souvislosti se stupněm Bloomovy taxonomie se jedná o úroveň „**analyzovat**“, kde se rozvíjí dovednost rozlišení vztahů mezi jednotlivými částmi celku, odlišení podstatného od méně důležitého. To vše pak může vytvořit východisko pro relevantní vlastní názor, obsažený v následné kompetenci:

» kompetence k vytvoření si vlastního názoru

V rámci této kompetence jedinec posuzuje názory a politická rozhodnutí v rámci tematiky EU. Na základě posouzení dopadů těchto rozhodnutí na něj samotného a druhé k nim dokáže zaujmout vlastní hodnotící postoj podložený dostatečnými argumenty.

Jedná se o taxonomickou úroveň „**hodnotit**“, kde se do posuzování zapojuje hodnotový rámec.⁶

Na tomto základě lze pak stavět aktivní participaci, angažování se – zapojení se do společenského života, což je:

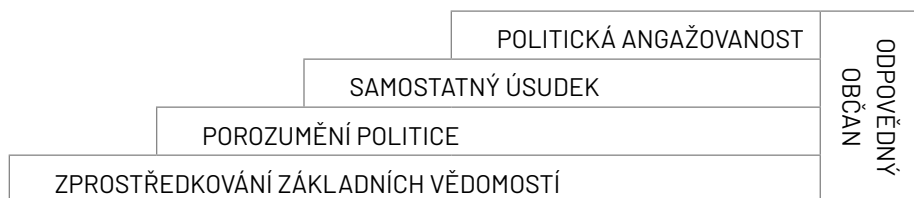
» kompetence k jednání

Jedná se o kompetenci, která je tvořena souhrnem znalostí a dovedností pro řešení problémů/jednání, jež jsou často propojeny také s mimoškolním prostředím. Patří sem uplatnění aktivního i pasivního volebního práva do Evropského parlamentu, účast na akcích souvisejících s tematikou EU, demonstracích, petičních akcích, využívání nabídky institucí EU.⁷

V tomto případě se jedná o úroveň „**tvorit**“, ve které se prostřednictvím aktivní vědomé činnosti podílí na vytváření, plánování a tvorbě nových struktur, návrhů řešení problémů, kdy se vytváří subjektivně dosud neexistující výstup.

Naplňováním jednotlivých kompetencí dochází k postupnému rozvíjení konceptu odpovědného občanství, které lze procesuálně vyjádřit také pomocí následujícího schématu.

Obrázek č. 3: Schéma odpovědného občanství

Zdroj: ŠTĚRBA, Radim, a kol., 2018, s. 6. Autoři převzali schéma odpovědného občanství od výzkumníka z Univerzity Tübingen: MULLER, Ragnar: *Aufgaben und Ziele politischer Bildung* [online]. Dostupné: https://www.online-dissertation.de/politische_bildung/aufgaben_ziele.htm

Rozvíjením kompetence odborné lze dosáhnout „prvního schodu“ odpovědného občana, a to zprostředkování základních vědomostí. Tento stupeň spolu s metodickou kompetencí vede k většímu porozumění politice – „druhý schod“. Kompetence k vytvoření si vlastního názoru je spojena se „třetím schodem“. „Poslední schod“, tedy politická angažovanost, odpovídá kompetenci k jednání. Je zřejmé, že pokud žák rozvíjí své kompetence k jednání, může se stát politicky angažovaným.

Prostřednictvím rozvíjení jednotlivých stupňů oborové občanské kompetence odpovědného občanství se také zároveň utváří klíčová kompetence občanská, která dané tematické oblasti včleňuje do širších souvislostí.

6 K tomu blíže KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009.

7 Konkrétním příkladem široké škály možností participace v rámci EU může být také aktivita „Zúčastněte se, zapojte se, hlasujte“ poskytující přehled možností, jaké má občan EU ohledně participace na politickém životě v EU. Dostupné online: https://european-union.europa.eu/live-work-study/participate-interact-vote_cs

Výstupy oborové občanské kompetence

Pod diagramy najde učitel v metodických listech vyjmenovaný výčet výstupů, které pracovní list rozvíjí. Např. v metodickém listě k pracovnímu listu Česká republika a EU na s. 3 najdeme:

Tabulka č. 2: Ilustrace výstupů oborové kompetence, kterou u žáků rozvíjí pracovní list Česká republika a EU

Odborná kompetence: které výstupy odborné kompetence PL umožňuje a rozvíjí? Žák:
rozlíší každodenní jazyk od jazyka odborného
objasňuje odborné termíny a konstruktivně a kriticky je vysvětluje
dokáže nakládat s pojmy a s nimi souvisejícími koncepty
Metodická kompetence: které výstupy metodické kompetence PL umožňuje a rozvíjí? Žák:
rozpozná a staví se kriticky k analýzám dat daných problémů a k použitým kritériím vyhodnocování
zohledňuje možné důsledky způsobu řešení problémů na výsledky
čelí protichůdným názorům a stanoviskům, eventuálně se dokáže na základě argumentů těmto názorům vzepřít
Kompetence k vytvoření si vlastního názoru: které výstupy kompetence k vytvoření si vlastního názoru PL umožňuje a rozvíjí? Žák:
přijatelně zdůvodňuje dílčí názory
ověřuje informace, na nichž zakládá vlastní názory, jestli jsou kvalitativně a kvantitativně dostačující a relevantní
prozkoumává předložené názory
uvědomuje si důsledky vlastních politických rozhodnutí a názorů
Kompetence k jednání: které výstupy kompetence jednání umožňuje a rozvíjí PL? Žák:
vyjadřuje a veřejně hájí vlastní názory, hodnoty a zájmy
hájí sám nebo s ostatními společné zájmy a/nebo zájmy ostatních
akceptuje kompromisy

Zdroj: Metodický list k pracovnímu listu Česká republika a EU, s. 3. Výčet výstupů je doslovně převzat z: ŠTĚRBA, Radim, a kol., 2018, s. 8-10, podrobněji KRAMMER, Reinhard a kol. *Kompetenzorientierte Politische Bildung*. Innsbruck, Bozen, Wien: Studien-Ver, 2008, s. 7-12.

V tabulce č. 2 můžeme vidět čtyři části oborové kompetence, které popisujeme v předchozí podkapitole tohoto manuálu. Učitel má díky těmto tabulkám v metodických listech vždy přehled, jak u žáků rozvíjí jednotlivé části oborové kompetence. Výčet je vždy v metodických listech doslovně převzat z publikace, kde autoři jednotlivé výstupy definovali.⁸

Celostní schéma výuky s využitím metody EUR

Kvůli ulehčení orientace učitele označujeme jednotlivé aktivity z pracovních listů v odpovídajících metodických listech – pomocí třífázového modelu EUR⁹ (evokace/uvědomění/reflexe). Učitel tak může okamžitě rozeznat charakter i formát aktivity a lépe usměrňovat svou výuku.

Tento třífázový model můžeme využít buď jako strukturu pro celou hodinu, nebo jako celostní uchopení jednotlivých aktivit. Jednotlivé fáze předpokládají následující naplnění:

⁸ Pozn.: Nevymýšleli jsme nové výstupy oborových kompetencí, ale využili vytvořené a zažité. Aby učitel nemusel pracně vyhledávat jednotlivé výstupy v jiné publikaci, se souhlasem autorů adaptace jsme je vždy převzali, aby byly okamžitě učiteli k dispozici. Převzato vždy z: ŠTĚRBA, Radim, a kol., 2018, s. 8-10.

⁹ O metodě víc např.: ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012, s. 114-118.

EVOKACE – na začátku vždy vzbudíme zájem, nebo žákům pomáháme vzpomenout si na to, co již o tématu ví (staví pomyslné základy „domu“ poznání). Cílem je vtáhnout žáky do tématu, získat jejich pozornost pro téma, aby byli motivováni aktivně se účastnit dalších fází (vhodný je brainstorming) – je vhodné nápady a myšlenky zapisovat na tabuli nebo využít interaktivní nástroj – pomocí mobilních telefonů, který v reálném čase zobrazuje jejich slova na interaktivní tabuli (např. Mentimeter.com). K evokaci jsou vhodné např. i obrázky, jejichž význam a obsah se žáci snaží odhalit, či zaujetí kontroverzním výrokiem známé osoby apod.

UVĚDOMĚNÍ – žáci získávají a zpracovávají nové informace (pokračují „ve stavbě domu“ poznání) – navazují na jejich předcházející poznatky (vědomé nebo i téměř zapomenuté – nevědomé). Učitelé hodinu spíše koordinují, facilitují, pracovní listy poskytují v této fázi prostor pro individuální i skupinovou práci. Klasický výklad je využíváním aktivit a úkolů v pracovních listech omezen, může být ovšem doplňkem – krátkým vysvětlením nejasného, aby práce mohla plynule probíhat. Namísto prozrazení hotových odpovědí preferujeme přístup navádění otázkami, aby žáci na odpovědi přišli sami – a zažili „AHA! Efekt“ – došli tak k samostatnému uvědomění významů informací.

REFLEXE – v této fázi zjišťujeme, jestli a nakolik jsme žáky přivedli k novému poznání (zjišťujeme tak, jestli byly cíle hodiny/aktivity naplněny). Znamená to, že by sdělení mělo přicházet hlavně od žáků, učitel reflexí obsahu podněcuje otázkami (jako zvědavý Sokrates) a posun u žáků vždy pozitivně ocení. Reflektovat můžeme nejenom obsah, posun myšlení, získávání nových dovedností, ale i průběh aktivity/hodiny, významné momenty apod.

Pro orientaci, které aktivity rozvíjejí jednotlivé fáze, jak dlouho trvají, jaké pomůcky jsou k realizaci potřebné apod., slouží tabulky v metodických listech.

Obrázek č. 4: Příklad z metodického listu Evropské peníze a regionální rozvoj

Část v PL	Čas (odhad) v min	Forma výuky / metoda	Fáze výuky	Scénář	Učební pomůcky
Úvodní část	5 min	Frontální výuka / domácí úkol / práce s textem	Úvod – evokace / uvědomění	Pracovní list začíná úvodním uvedením do tématu textem Evropské peníze a regionální rozvoj. Text je vhodný pro samostatnou práci žáků na doma. Zkontrolujeme správnost odpovědí a diskutujeme nad nejasnostmi.	PL
A	17–28 min	Samostatná práce / práce ve dvojicích / frontální výuka / čtení s porozuměním / práce s textem / diskuse	Uvědomění	EVROPSKÉ STRUKTURÁLNÍ FONDY A MYŠLENKA SOLIDARITY	PL
	5–8 min +			1. Historie a smysl evropských fondů Sekce A začíná úkolem osmisměrkou, která je stejně jako i úvodní text PL vhodná na domácí přípravu žáků na hodinu. Žáci nalezená slova podle kontextu doplní do otázek a vět, které slouží jako opakování i jako uvedení do tématu o smyslu a vzniku evropských dotací. Správnost odpovědí je vhodné zkontrolovat frontálně a nad nejasnostmi se pozastavit.	
	5–10 min			2. Co až evropských peněz bude přicházet méně? Bude členství v EU pro ČR stále výhodné? Žáky vyzveme, aby si přečetli krátký text, nebo jim o něm povíme sami (ve zkratce: Česká republika se musí připravit na situaci, kdy přestane být čistým příjemcem dotací EU) a požádáme je, aby se ve dvojicích pokusili odpovědět na otázky pod textem. a) Jedná se o otázky kontrolující pochopení textu, ale rovněž i reflektující text, jako podklad k formulování názoru na předpokládaný pokles dotací v budoucnu. Otázky – výroky poukazují na princip solidarity mezi členy EU a na význam EU pro mírové spoluzití evropských národů. Žáky podporujeme ve formulování a v racionálním a empatickém zdůvodňování svých názorů. Podporujeme diskuzi.	
7–10 min	Uvědomění / reflexe	b) Požádáme žáky, aby si detailně prohlédli mapu Evropy a všimli si rozdílů mezi jednotlivými regiony v různých zemích EU. Poté je vyzveme, aby se ve dvojicích pokusili označit výroky, které korespondují s údaji z mapy. Následně rozvíjíme diskuzi o významu evropských dotací pro rozvoj regionů.	PL, internet		

3.3 Jak pracovat s elektronickými testy?

Aby učitel nemusel materiály žákům tisknout a kopírovat, vhodnou pomocí k pracovním listům jsou elektronické testy – je možné je využít pro přípravu, procvičování učiva i pro samotné testování.

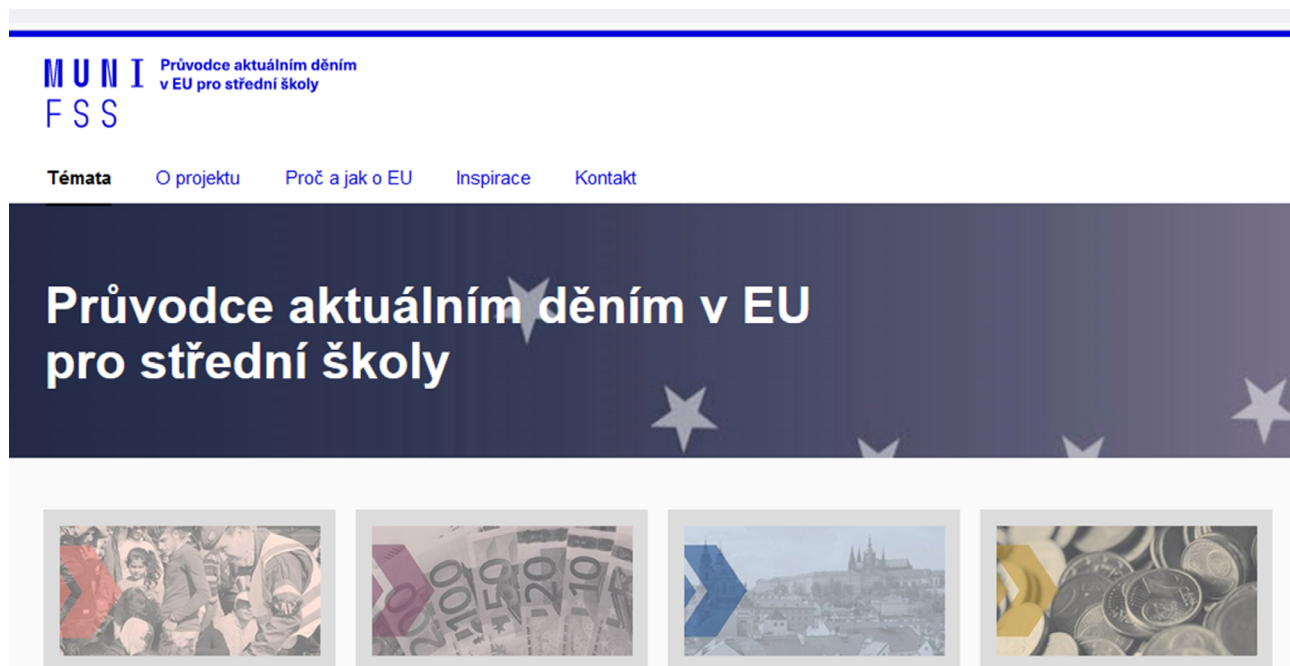
Elektronické testy jsou na webu projektu dostupné pro každou lekci, tematicky kopírují jednotlivé sekce pracovních listů (A, B, C, příp. D). V elektronických testech jsou z každého pracovního listu vybrány jen ty úkoly, které je možné automaticky vyhodnotit (uzavřené otázky či jiné snadno verifikovatelné úkoly). V případě, že pracovní list neobsahoval dostatek úkolů vhodných pro elektronické využití, byly některé úkoly individuálně upraveny či vytvořeny nové, aby každá sekce obsahovala minimálně 3 úkoly. Sekce pracovních listů a sekce s elektronickými testy tedy nejsou zcela shodné (diskusní úkoly jsou jenom v pracovních listech). Doporučujeme využívat elektronické testy pro individuální domácí přípravu žáků na výuku (dostupné bez komplikací s tiskem apod.), komplexnější kolektivní úkoly z pracovních listů jsou naopak vhodné pro diskuzi a spolupráci žáků přímo ve výuce. V testech naleznete doplňování textu pojmy, otázky multiple choice, přetahování myši do řady, utváření dvojic apod.

Testy jsou instalovány v Informačním systému Masarykovy univerzity v sekci „odpovědníky“ a jsou přístupné veřejnosti bez autorizace.

K elektronickým testům a cvičením se žáci dostanou následovně:

Na webovém portálu projektu si žáci zvolí požadovanou lekci, např. Evropské peníze a regionální rozvoj.

Obrázek č. 5: Vizuál webové stránky projektu

Zdroj: webový portál Průvodce aktuálním děním v EU pro střední školy

Po rozkliknutí se objeví následující nabídka s pracovním a metodickým listem, výukovým videem a online testy a cvičení rozdělené do sekcí A, B, C a případně D.

Obrázek č. 6: Příklad karty jednoho z témat:

Evropské peníze a regionální rozvoj

dotace | evropské fondy | strukturální fondy | regiony | solidarita

Evropské peníze a s nimi související pozitivní dopady na regionální rozvoj jsou tématy často přetřásaná v médiích. ČR získala v posledních dekádách přístup v přepočtu k bezmála 2 bilionům korun pocházejících z evropských fondů, existují však i mnozí kritici kohezní politiky upozorňující např. na nefunkční kontrolní mechanismy v oblasti rozdělování dotací. Cílem tohoto pracovního listu je srozumitelně prezentovat hlavní principy fungování strukturálních fondů a přispět k vyšší informovanosti žáků v této oblasti.

Seke A se věnuje vysvětlení smyslu strukturálních fondů a klíčové myšlenky solidarity. Sekce B je pak průvodcem hlavními principy fungování strukturálních fondů a sekce C prezentuje vybrané aspekty fungování evropských fondů. Průvodcem učitele je odpovídající metodika. Elektronické testy jsou rozděleny na sekce, které odpovídají členění pracovního listu.

Ke stažení

METODIKA PRO UČITELE

PRACOVNÍ LIST

On-line testy pro žáky

TEST A TEST B TEST C

Zdroj: webový portál Průvodce aktuálním děním v EU pro střední školy

Učitel žákům zadá testové úkoly a cvičení ze sekce, která se mu pro výuku hodí (jsou tematicky kompatibilní se sekcemi v pracovním listu). Po rozkliknutí sekce může žák začít pracovat kliknutím na dlaždici „Spustit nový odpovědník“.

Obrázek č. 7: Vstup do elektronického testu

MUNI

Základní informace počet otázek: 3 | čas: bez omezení

Lze spustit kdykoli

Prohlídka odpovědí přístupná po zodpovězení

Vepisované odpovědi nezáleží na velikosti písmen | nezáleží na diakritice | povoleno zaměnit různé uvozovky a apostrofy | nezáleží na interpunkci | povolené alternativy typu [it's [it is]

Průchody odpovědi lze měnit

ORGANIZAČNÍ POKYNY

V sadě najdete několik otázek. Pokuste se zvolit správné řešení a na konci klikněte na tlačítko "Odevzdat". Tím se vše vyhodnotí, a vy můžete směřovat na prohlídku správných odpovědí, nebo si test zkoušet znovu.

NOVÝ ODPOVĚDNÍK

Spustit nový odpovědník

Zdroj: Informační systém Masarykovy univerzity

Po zodpovězení je potřebné odpovědi „odeslat“. Poté žák může zkontrolovat správnost svých odpovědí (prohlídka), případně odpovědět znovu.

Obrázek č. 8: Náhled zpětné vazby elektronického testu

MUNI Home Search EN User

Potvrzení: Vaše odpovědi byly úspěšně odevzdány.

PARAMETRY ODPOVĚDNÍKU

3 OTÁZKY Neboduje se. Více ▾

ORGANIZAČNÍ POKYNY

V sadě najdete několik otázek. Pokuste se zvolit správné řešení a na konci klikněte na tlačítko "Odevzdat". Tím se vše vyhodnotí, a vy můžete směřovat na prohlídku správných odpovědí, nebo si test zkusit znovu.

NOVÝ ODPOVĚDNÍK

Vyberte jeden ze svých předchozích pokusů (uvádí se čas prvního otevření odpovědníku).

MOJE PŘEDCHOZÍ PRŮCHODY ODPOVĚDNÍKEM

ukázat jen přehled průchodů | ukázat všechny moje operace

Znovu odpovídat Prohlídka Út 10. 1. 2023 13:05

Zdroj: Informační systém Masarykovy univerzity

Testovací otázky a úkoly jsou cvičné, proto se nebodují. Když chce učitel zkontrolovat práci žáků, může si od nich vyžádat zaslání digitálně vytištěného dokumentu s výsledky testu, ke kterému lze dospět následovně:

Klikneme na dlaždici prohlídka a poté vygenerujeme dokument k digitálnímu tisku (např. v prohlížeči Edge).

Obrázek č. 9: Návod k vytištění splněného elektronického testu

Euro v ČR: část A – prohlídka x +

https://is.muni.cz/elearning/test_pruchod?testurl=%2Fel%2Ffss%2Fekurz%2Feuro%2Fodp%2FEuro_v_CR_cast_A.qref;qanswpruc

MUNI

Zpět

V sadě najdete několik otázek. Pokuste se zvolit správné řešení a na konci klikněte na tlačítko "Odevzdat" směřovat na prohlídku správných odpovědí, nebo si test zkusit znovu.

Nová karta Ctrl+T

Nové okno Ctrl+N

Nové okno InPrivate Ctrl+Shift+N

Lupa 100% ↗

Oblíbené položky Ctrl+Shift+O

Kolekce Ctrl+Shift+Y

Historie Ctrl+H

Stahování Ctrl+J

Aplikace >

Rozšíření

Výkon

Tisk Ctrl+P

Zachycení webu Ctrl+Shift+S

Výběr webu Ctrl+Shift+X

Sdílet

Najít na stránce Ctrl+F

Číst nahlas Ctrl+Shift+U

Další nástroje >

Nastavení

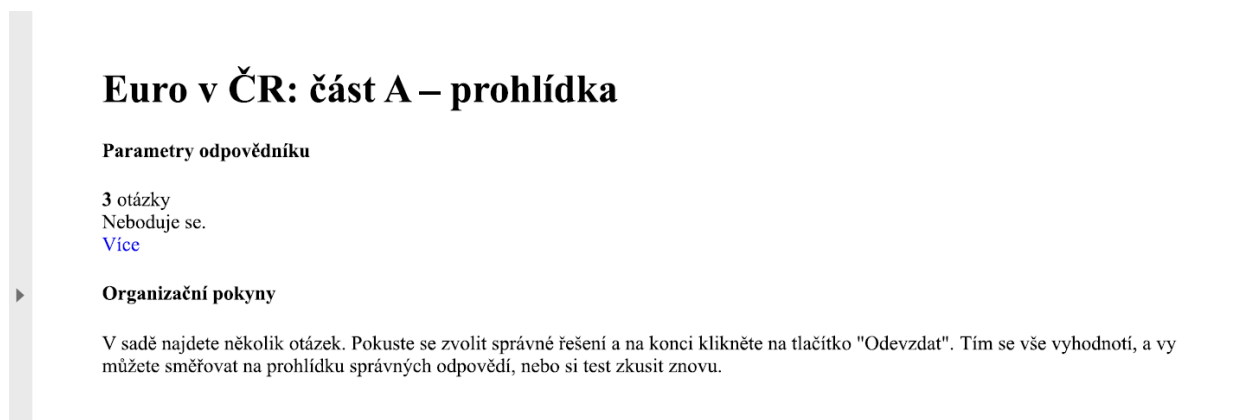
Skrýt postranní panel Ctrl+Shift+'>

Zdroj: Informační systém Masarykovy univerzity

V dokumentu uvidí žák i učitel hned na první stránce následující údaje:

datum tisku (výsledek testu), vybranou lekcí a sekci testu např.:

Obrázek č. 10: Náhled pdf elektronického testu

Zdroj: Informační systém Masarykovy univerzity

Na dalších stranách jsou pak odpovědi žáka na otázky testu.

Dokumenty doporučujeme ukládat v přehledném formátu např. Novák_EURO_sekce_A, apod.

Kontrolu je však možné provést i standardním testem při ověřování získaných vědomostí po absolvování lekcí v průběhu školního roku.

3.4 Jak pracovat s výukovými videi?

Web nabízí výuková videa ke každému tématu, jejich průměrná délka je 10 min. Strukturálně se skládají z úvodní evokační části (citáty osobností s různými názory na vybrané téma týkající se EU), informační části (výklad s příklady) a závěrečných otázek k reflexi videa. Úvodní části videí je možné použít jako evokaci pro každou lekci, napomohou vtáhnout žáky do tématu. Celá videa jsou vhodná pro samostatnou práci žáků – mohou si zhlédnutím videí pomoci při zodpovídání elektronických testů či úkolů z pracovních listů, případně se tímto způsobem připravovat na výuku, kde učitel může využít čas pro náročnější kognitivní operace a diskuzi o tématu.

3.5 Tipy pro výuku (weby, encyklopedie, učebnice, aktivity, zdroje)

Učivo o EU je obsáhlé (mnoho institucí, procesů, cílů), proto se každému učiteli hodí mít po ruce slovník nebo encyklopedii EU, kde najde téměř všechno důležité na jednom místě (vhodné jak pro získávání informací a orientaci, tak i pro případnou verifikaci).

Jelikož takové pomůcky již existují, nevytváříme vlastní. Z těch existujících doporučujeme hlavně:

- » *Glosář shrnutí na portálu EUR Lex*¹⁰ (tip: do google.com napište EUR lex glosář) – možné procházet pojmy abecedně, nebo využít vyhledávací pole
- » Český portál *Euroskop.cz* je součástí oficiální komunikační strategie vlády ČR. Obsahuje důležité informace o institucích, historii, procesech EU, ale i zpravodajství, aktuality a vzdělávací části. Může tak posloužit jako dobrý výchozí

¹⁰ EUR-Lex. Přístup k právu Evropské unie. Shrnutí právních předpisů – Glosář shrnutí. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary.html?locale=cs>

zdroj pro žáky i učitele pro získávání přehledu o aktuálním dění v EU (nápomocná pro výuku může být i „Encyklopedie EU“). Na portálu najdeme i odkaz na elektronickou publikaci *Zábavně o Evropě (2021)*¹¹, kde učitel najde jednoduché kvízy, cvičení i obrazové a textové podněty z evropských tradic a kultury pro zaujetí žáků na začátku hodiny (evokace).

- » Portál *Euroactiv.cz* je součástí nezávislé celoevropské mediální sítě, založené v roce 1999. Portál je provozován ve vícero jazykových mutacích. Na webu najdeme zpravodajství, aktuality, ale i infografiky, kalendář a nápomocný vyhledávač.
- » *EU & já* – tištěná i online učebnice pro střední školy – nepředstavuje jenom historii a instituce EU, ale i vliv EU na každodenní život s praktickými hypertextovými odkazy i zajímavostmi. Pro ověření získaných vědomostí je možné prezentovaný obsah ověřit kvízem na webstránce *europa.eu*. Na portálu se nachází i sekce „Evropa pro školy“, kde uživatel nalezne hry, kvízy, videa k tematice EU pro různé věkové skupiny.¹²
- » Na zmiňovaném portálu *europa.eu* je k sehnání i učebnice *Evropa ve 12 lekcích*¹³ od Pascala Fontaina, vydávaná knižně již od roku 2004 (aktualizace v 2008, 2014, 2017). Obsah učebnice nabízí hlavně učivo o historii, principech, fungování, rozšiřování a významu EU. Učebnice prezentuje přehledně nejdůležitější informace, výbornou pomůckou je časová osa historie EU umístěná na konci knihy.
- » Vhodná je také i tradičně orientovaná učebnice *Evropská unie k maturitě a přijímacím zkouškám na VŠ (2011)*, která nabízí mapy integrující se Evropy, statistiky o členských státech EU i základní informace o mezinárodních organizacích, nevýhodou ovšem je, že učebnice byla vydaná před více než 10 lety a neobsahuje tak aktuální témata.¹⁴
- » Témata jako migrační krize či krize eurozóny nabízí (tradiční) *Učebnice evropské integrace (2016)*¹⁵, vhodná pro využití ve společenskovědních seminářích.
- » Relevantním zdrojem pro výuku o aktuálních tématech EU je i oficiální stránka Evropské unie *europa.eu*, která je ve více jazykových verzích (dá se využít i pro vzdělávání v jazykových předmětech).
- » 9 materiálů pro žáky středních škol a 25 materiálů pro učitele nabízí web *euhrou.cz*. Většina materiálů je ovšem vhodná hlavně pro žáky ZŠ.
- » V neposlední řadě je třeba upozornit na výjimečně komplexní zdroj informací o EU: učebnice *Evropská unie (Fiala, Krutílek, Pitrová, 2018)*¹⁶ je výborným materiálem pro každého učitele, který si občas potřebuje kvůli výuce vyjasnit detaily o fungování EU. Tato „bible“ by neměla žádnému učiteli chybět v jeho knihovně.

11 KOLLERTOVÁ, Kristina a Marie BRYDŽOVSKÁ. *Zábavně o Evropě*. Euroskop.cz. Praha: Úřad vlády ČR, 2021.

12 Viz Oficiální internetová stránka Evropské unie. Dostupné online: https://learning-corner.learning.europa.eu/index_cs

13 Evropská komise, Generální ředitelství pro komunikaci, FONTAINE, P. *Evropa ve 12 lekcích*, Publications Office, 2018. Dostupné online: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/766813>

14 PETRŽELOVÁ, Jana. *Evropská unie k maturitě a přijímacím zkouškám na VŠ: [k maturitě z OSZ, k přijímacím zkouškám na VŠ, pro studium EU a mezinárodních vztahů v prvních ročnících humanitních VŠ]*. Brno: Computer Press, 2011.

15 LACINA, Lubor, STREJČEK, Petr, a Petr BLÍŽKOVSKÝ. *Učebnice evropské integrace* (4. přepracované a aktualizované vydání). Brno: Barrister & Principal, 2016.

16 FIALA, Petr, KRUTÍLEK, Ondřej, a Markéta PITROVÁ. *Evropská unie* (3., aktualizované, rozšířené a doplněné vydání). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2018.